Prof. Sakari Melander
18.3.2022

Eduskunnan lakivaliokunnalle

Asia: **Hallituksen esitys (HE) 13/2022 vp** eduskunnalle seksuaalirikoksia koskevaksi lainsäädännöksi

Kansalaisaloite (KAA) 2/2019 vp Raiskauksen määritelmä suostumusperustaiseksi – Suostumus2018

Lakialoite (LA) 24/2020 vp Lakialoite laiksi rikoslain 17 luvun muuttamisesta

Lakialoite (LA) 96/2020 vp laiksi rikoslain 20 luvun 7 §:n muuttamisesta

Aluksi

Käsiteltävänä olevassa hallituksen esityksessä ehdotetaan muutettavaksi rikoslain seksuaalirikoksia koskevan 20 luvun säännökset, minkä lisäksi samalla ehdotetaan tehtäväksi ennen muuta teknisluonteisia muutoksia useisiin muihin lakeihin. Kysymyksessä on seksuaalirikoksia koskevan lainsäädännön kokonaisuudistus. Käsiteltävänä olevassa hallituksen esityksessä on näin kysymys niin periaatteellisesti kuin käytännöllisesti erittäin merkittävästä rikosoikeudellisesta lainsäädäntöuudistuksesta.

Käsiteltävänä olevan hallituksen esityksen käsittelyyn on yhdistetty seksuaalirikoksia koskevat KAA 2/2019 vp, LA 24/2020 vp ja LA 96/2020 vp. Lakivaliokunnan asiantuntijalausunnossa on pyydetty huomioimaan myös aloitteissa ehdotetut muutokset. Keskityn lausunnossani pääasiassa käsiteltävänä olevaan hallituksen esitykseen, mutta kiinnitän huomiota myös mainituissa aloitteissa ehdotettuihin muutoksiin, jotka ovat osin päällekkäisiä käsiteltävänä olevassa hallituksen esityksessä ehdotettujen muutosten kanssa.

Käsiteltävänä oleva hallituksen esitys pohjautuu rikoslain 20 luvun uudistamista valmistelleen työryhmän mietintöön (Seksuaalirikoslainsäädännön kokonaisuudistus. Oikeusministeriön julkaisuja, Mietintöjä ja lausuntoja 2020:9), joskin esityksessä ehdotetut muutokset myös useissa kohdin poikkeavat työryhmän mietinnössä ehdotetusta. Toimin mainitun työryhmän jäsenenä, minkä vuoksi keskityn tässä lausunnossani ensisijaisesti sellaisiin käsiteltävänä olevan esityksen sisältämiin muutosehdotuksiin, jotka poikkeavat työryhmän ehdotuksesta. Käsiteltävänä olevan esityksen varsin huomattavan niin periaatteellisen kuin käytännöllisen merkityksen vuoksi kiinnitän lausunnossani kuitenkin tietyiltä osin huomiota ehdotettuihin muutoksiin myös laajemmin.

Lausuntonani esitän kunnioittavasti seuraavan.

A. Yleistä esityksestä ja sen tavoitteista

Esityksen tavoitteet ja merkitys

Käsiteltävänä olevassa esityksessä on kysymys seksuaalirikoksia koskevan rikoslain 20 luvun säännösten kokonaisuudistuksesta. Uudistus liittyy välittömästi eduskunnan vuoden 2019 maaliskuussa hyväksymään kolmeen lausumaan, joissa edellytettiin lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten säännösten uudistamista, rikoslain 20 luvun sisältämän sääntelyn kokonaisuudistusta sekä rikoslain muihin lukuihin sisältyvien seksuaalirikoksia koskevien rangaistussäännösten kehitystarpeen arviointia (EV 305/2018 vp).

Eduskunnan lakivaliokunta on myös toistuvasti kiinnittänyt huomiota seksuaalirikoksia koskevan sääntelyn kokonaisvaltaisen arvioinnin tarpeeseen, koska rikoslain seksuaalirikoksia koskevaa 20 lukua on pistemäisesti uudistettu viime vuosina useaan otteeseen tavalla, joka ei välttämättä ole ollut omiaan lisäämään luvun sääntelyn johdonmukaisuutta ja selkeyttä. Seksuaalirikoksia koskeva sääntely uudistettiin kokonaisuudessaan rikoslain kokonaisuudistuksen yhteydessä vuonna 1999 (HE 6/1997 vp ja LaVM 3/1997 vp sekä L 563/1999). Lukua on uudistettu tämän jälkeen useita kertoja pistemäisesti, mikä on johtanut siihen, että mikään luvun säännöksistä ei ole enää kokonaisuudistuksen mukaisessa muodossaan. Lukuun on myös lisätty useita uusia säännöksiä, jotka liittyvät osin kansainvälisten velvoitteiden voimaansaattamiseen mutta myös osin kansallisiin lainsäädäntöhankkeisiin.

Tältä osin on huomattava, että eduskunnan lakivaliokunta on useassa yhteydessä kiinnittänyt huomiota tällaisen pistemäisen rikoslain tietyn kokonaisuuden uudistamisen ongelmallisuuteen (LaVM 37/2010 vp, s. 2/II, LaVM 43/2010 vp, s. 2/I, LaVM 4/2014 vp, s. 3 ja LaVM 24/2018 vp, s. 22). Valiokunta on käytännössään korostanut tarvetta seksuaalirikossäännösten kokonaisuudistuksen toteuttamiseen (LaVM 37/2010 vp, s. 2/II, LaVM 43/2010 vp, s. 2/I, LaVM 4/2014 vp, s. 3/I ja LaVM 24/2018 vp, s. 22). Valiokunta on pitänyt rikoslain tietyn sääntelykokonaisuuden tiheätahtista uudistamista ongelmallisena ja katsonut sen aiheuttavan huomattavia haasteita muun muassa rikoslain ajallista soveltuvuutta koskevan sääntelyn vuoksi (LaVM 4/2014 vp, s. 3/I). Edelleen valiokunta on korostanut sen tärkeyttä, että lainsäädäntö muodostaa selkeän ja mahdollisimman helposti hahmottuvan kokonaisuuden, jotta lain soveltamisen ennakoitavuus voidaan varmistaa ja jotta oikeudenkäynnissä voidaan varmistaa keskittyminen teon rangaistavuuden ja rangaistusarvon kannalta olennaisiin kysymyksiin (LaVM 4/2014 vp, s. 3). Erikseen on huomattava, että lakivaliokunta on korostanut, että rikosten rangaistusasteikkojen

muuttamistarpeet on perusteltua arvioida säännösten kokonaisvaltaisen tarkastelun yhteydessä (LaVM 37/2010 vp, s. 2/II).

Seksuaalirikoksia koskevan sääntelyn uudistamiseen tavalla, jossa raiskausrikoksen tunnusmerkistömalli muotoiltaisiin suostumuksen puuttumiseen pohjautuvan mallin mukaisesti, on kiinnitetty huomiota useissa kansainvälisissä velvoitteissa ja niiden täytäntöönpanoa arvioivien toimijoiden Suomea koskevissa raportissa. Käsiteltävänä olevassa esityksessä tarkemmin selostetun mukaisesti asiaan on kiinnitetty huomiota naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan torjuntaa koskevan yleissopimuksen (ns. Istanbulin sopimus, SopS 52–53/2015) GREVIO-asiantuntijaryhmän vuonna 2019 ilmestyneessä Suomea koskevassa arviointiraportissa, kaikkinaisen naisten syrjinnän poistamista koskevan yleissopimuksen (CEDAW-sopimus, SopS 68/1986) täytäntöönpanoa valvovan CEDAW-komitean yleisissä suosituksissa sekä Suomea koskevissa arviointiraporteissa samoin kuin YK:n ihmisoikeusneuvoston Suomeen kohdistamissa suosituksissa (tarkemmin HE, s. 31–33).

Lisäksi on huomattava, että eduskunnan perustuslakivaliokunta on vuonna 2014 korostanut raiskausrikosta koskevan suostumukseen perustuvan tunnusmerkistömallin korostavan raiskauksen luonnetta seksuaalisen itsemääräämisoikeuden ja ihmisoikeuksien loukkauksena ja todennut, että rikoslain 20 luvun uudistuksia jatkossa valmisteltaessa on syytä arvioida mahdollisuudet kehittää tunnusmerkistöä tähän suuntaan (PeVL 6/2014 vp, s. 5/II).

Edellä esitetyn perusteella rikoslain 20 luvun sääntelyn uudistamiselle on esitettävissä painavat perusteet. Eduskunnan lakivaliokunta on useassa yhteydessä korostanut rikoslain 20 luvun sääntelyn kokonaisvaltaisen uudistamisen tarvetta, minkä lisäksi kansainvälisissä velvoitteissa ja niiden täytäntöönpanoa arvioivien toimijoiden raporteissa on esitetty näkemyksiä Suomen seksuaalirikoksia koskevan lainsäädännön uudistamisen tarpeellisuudesta. Käsiteltävänä olevassa esityksessä on kysymys seksuaalirikoksia koskevan lainsäädännön kokonaisuudistuksesta, mikä nähdäkseni lähtökohtaisesti asianmukaisesti vastaa edellä mainittuihin sääntelyn uudistamista koskeviin näkemyksiin.

Esityksen tavoitteena on vahvistaa yksilön seksuaalisen itsemääräämisoikeuden ja henkilökohtaisen koskemattomuuden rikosoikeudellista suojaa ja saattaa seksuaalirikoksia koskeva sääntely ja niistä säädettävät rangaistukset paremmin nykykäsityksiä vastaaviksi (HE, s. 52–53). Tavoitteen toteuttaminen merkitsee seksuaalirikoksia koskevien säännösten aiempaa laajempaa kattavuutta sekä säännöksiin sisältyvien rangaistusasteikkojen ankaroitumista. Lapsiin kohdistuvia seksuaalirikoksia koskevien säännösten uudistamisen tavoitteena sen sijaan on vahvistaa lapsen koskemattomuuden suojaa (HE, s. 58). Sääntelyn terminologiaa muutettaisiin samalla vastaamaan paremmin sääntelyn suojelukohdetta ja tarkoitusta. Rikoslain 17 lukuun sisältyvät lapsipornografiaan liittyvät teot siirrettäisiin seksuaalirikoksia koskevaan rikoslain 20 lukuun. Lisäksi tavoitteena on muodostaa seksuaalirikoksia koskevasta sääntelystä aiempaa selkeämpi ja johdonmukaisempi kokonaisuus (HE, s. 53).

Esityksen tavoitteet ovat epäilyksittä perusteltuja ja kannatettavia. Seksuaalisen itsemääräämisoikeuden ja henkilökohtaisen koskemattomuuden suojaa voidaan hyvin perustein pitää nyky-yhteiskunnassa korostuneempana kuin aiemmin, kuten esityksessä (esim. s. 50) todetaan. Seksuaalirikoksia koskeva sääntely on kokonaisuudessaan viimeksi uudistettu 1990-luvun lopulla ja selvää nähdäkseni on, että käsitys seksuaalisesta itsemääräämisoikeudesta sekä ymmärrys rikosoikeudellisen lainsäädännön luonteesta seksuaalisen itsemääräämisoikeuden suojan

toteuttamisessa poikkeaa nykyisin 1990-luvun lopulla vallinneista näkemyksistä. Lisäksi on huomattava, että ymmärrys perus- ja ihmisoikeuksien vaikutuksesta rikosoikeudelliseen sääntelyyn on 1990-luvun lopusta huomattavasti kehittynyt ja sillä on vaikutuksensa myös seksuaalirikoksia koskevan lainsäädännön sisältöön ja muotoiluun. Seksuaalirikoksia koskevan lainsäädännön kokonaisvaltaista uudistamista edellä mainittujen tavoitteiden mukaisesti perustelevat myös useat eduskunnan lakivaliokunnan asiaan liittyvät kannanotot.

B. Ehdotetussa sääntelyssä omaksuttujen perusratkaisujen arviointia

Sääntelyn muuttaminen vapaaehtoisuuden puuttumiseen perustuvaksi

Esityksessä ehdotetaan aikuisiin kohdistuvia seksuaalirikoksia koskevia säännöksiä uudistettavaksi siten, että ne muutettaisiin suostumusperusteisiksi. Muutos koskee ehdotettua raiskausrikosta koskevaa säännöstä (ehdotettu rikoslain 20 luvun 1 §) ja seksuaalista kajoamista koskevaa säännöstä (ehdotettu rikoslain 20 luvun 3 §). Suostumus-termiä sääntelyssä ei käytettäisi, vaan aikuisiin kohdistuvat seksuaalirikoksia koskevat säännökset muotoiltaisiin vapaaehtoisuuden puuttumiseen perustuviksi. Esimerkiksi ehdotetun rikoslain 20 luvun 1 §:n 1 momentin mukaan rangaistavaa olisi sukupuoliyhteydessä oleminen sellaisen henkilön kanssa, joka ei osallistu siihen vapaaehtoisesti. Säännöksissä (esim. 20 luvun 1 §:n 2 momentti) määriteltäisiin erikseen ne tilanteet, joissa henkilön osallistumista ei ole pidettävä vapaaehtoisena. Keskeisenä tekijänä yksilön vapaaehtoisuuden arvioinnissa esityksen (s. 53–54) on se, onko hänellä ollut riittävä kyky ja vapaus tehdä itsenäinen valinta osallistumisestaan sukupuoliyhteyteen tai seksuaaliseen tekoon (valinnanmahdollisuus).

Esityksessä ehdotettu raiskausrikoksen tunnusmerkistön pohjautuminen suostumusperustaisuuteen on nähdäkseni kannatettava ja sitä voidaan puoltaa useilla perusteilla, joihin on sinänsä asianmukaisesti kiinnitetty huomiota myös käsiteltävänä olevan hallituksen esityksen perusteluissa.

Ensinnäkin kansainvälinen ymmärrys raiskausrikosta koskevan sääntelyn suojelukohteesta sekä siihen liittyvällä rikosoikeudellisella sääntelyllä katettavasta moitittavasta käyttäytymisestä on viimeisten vuosikymmenten aikana alkanut korostaa seksuaalisen itsemääräämisoikeuden suojaa sekä suostumuksen puuttumista keskeisenä raiskausrikoksen tunnusmerkistötekijänä. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin (EIT) katsoi ensinnäkin jo vuonna 2003 ratkaisussa M.C. v. Bulgaria, että tapauksessa arvioitavana olleen raiskausrikoksen tutkinnassa ei ollut kiinnitetty riittävästi huomiota asianomistajan mahdollisen suostumuksen puuttumiseen. Yleisemmin EIT katsoi ratkaisussaan, että Euroopan ihmisoikeussopimuksen 3 ja 8 artiklasta johdetut valtioon kohdistuvat positiiviset toimintavelvoitteet tulee seksuaalirikoksiin suhteutettuina ymmärtää niin, että artiklat edellyttävät minkä tahansa uhrin suostumuksetta tehdyn seksuaalisen teon rankaisemista, myös tilanteissa, joissa uhri ei ole tehnyt fyysistä vastarintaa (M.C. v. Bulgaria, 4.12.2003, 166 kohta). Ratkaisussa omaksuttu lähtökohta on sittemmin toistettu EIT:n ratkaisukäytännössä, jossa on korostettu suostumuksen puuttumisen kontekstisensitiivistä arviointia (esim. M.G.C. v. Romania, 15.3.2016, I.C. v. Romania, 24.5.2016 ja E.B. v. Romania, 19.3.2019). Vaikka ratkaisuista ei nimenomaisesti seuraa velvoitetta suostumusperustaiseen tunnusmerkistömalliin siirtymiseen, ne kuitenkin vahvasti ilmentävät tämänhetkistä oikeudellista ymmärrystä raiskausrikoksen keskeisestä luonteesta ja sen vaikutuksista tunnusmerkistön muotoiluun. Ratkaisut myös ilmentävät seksuaalisen itsemääräämisoikeuden keskeistä merkitystä arvioitaessa seksuaalirikoksia koskevan sääntelyn suojelukohdetta ja sen vaikutusta sääntelyn muotoilussa.

Euroopan neuvoston naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemistä ja torjumista koskeva yleissopimus (ns. Istanbulin sopimus, SopS 53/2015) sisältää selkeän seksuaalista väkivaltaa, mukaan lukien raiskaus, koskevan kriminalisointivelvoitteen. Sopimuksen 36 artiklan 1 kappaleen mukaan sopimuksen osapuolten on toteutettava tarvittavat lainsäädäntö- ja muut toimet varmistaakseen, että seksuaalinen tunkeutuminen toisen emättimeen, peräsuoleen tai suuhun jonkin ruumiinosan tai esineen avulla ilman tämän henkilön suostumusta, muu toiseen henkilöön ilman tämän suostumusta kohdistuva seksuaalinen teko ja toisen henkilön saattaminen ilman hänen suostumustaan seksuaalisiin tekoihin kolmannen henkilön kanssa ovat rangaistavia tekoja. Artiklan 2 kappaleen mukaan henkilön on annettava suostumus vapaaehtoisesti vapaasta tahdostaan, joka arvioidaan kulloistenkin olosuhteiden mukaan. Sopimusta koskevan selitysmuistion mukaan artikla velvoittaa sopimukseen sitoutuneet valtiot säätämään rangaistavaksi sellaiset seksuaaliset teot, jotka toteutetaan ilman vapaasti annettua suostumusta, mutta toisaalta lainsäädännön sanamuodon todetaan olevan sopimukseen sitoutuneiden valtioiden harkintavaltaan kuuluva asia samoin kuin niiden tekijöiden määrittely, joiden käsilläollessa vapaasti annetun suostumuksen ei katsota olevan käsillä (Explanatory Report to the Council of Europe Convention on preventing and combatin violence against women and domersic violence (Istanbul, 11.V.2011), 193 kohta).

Euroopan neuvoston naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan torjunnan asiantuntijaryhmä (GREVIO) on ensimmäisessä Suomea koskevassa 2.9.2019 julkaistussa raportissaan kiinnittänyt huomiota siihen, että Suomen raiskausrikosta koskeva sääntely ei nimenomaisesti pohjaudu suostumuksen puuttumista ilmentävään lainsäädäntömalliin. GREVIO onkin katsonut, että kaikki Istanbulin sopimuksen 36 artiklassa tarkoitetut seksuaaliseksi väkivallaksi katsotut teot eivät tämän vuoksi ole Suomessa rangaistavia. GREVIO päätyi raportissaan vahvasti kannustamaan Suomea kokonaisvaltaiseen seksuaalirikoksia koskevan lainsäädännön uudistamiseen siten, että vapaaehtoisesti annettu suostumus asetettaisiin seksuaalirikoksia koskevan lainsäädännön lähtökohdaksi (GREVIO's (Baseline) Evaluation Report on legislative and other measures giving effect to the provisions of the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence (Istanbul Convention). Finland. GREVIO/Inf(2019)9 Finland, 165–169 kohta).

Myös kaikkinaisen naisten syrjinnän poistamista koskevan YK:n yleissopimuksen (SopS 68/1986) noudattamista valvova CEDAW-komitea on Suomen 7. määräaikaisraportista 28.2.2014 antamissaan johtopäätöksissä suositellut raiskausrikosta koskevan lainsäädännön muuttamista suostumusperustaiseen tunnusmerkistömalliin perustuvaksi (CEDAW/C/FIN/CO/7, 19(e) kohta).

Edellä mainitut raiskausrikosta koskevat kansainväliset velvoitteet ja suositukset nähdäkseni varsin vahvasti puoltavat esityksessä omaksuttua tavoitetta seksuaalisen itsemääräämisoikeuden suojan vahvistamisesta sekä raiskausrikoksen tunnusmerkistön määrittelystä tavalla, joka nykyistä paremmin ja nimenomaisemmin kiinnittää huomiota keskeiseen raiskausrikosta koskevaan tunnusmerkistötekijään eli asianomistajan suostumuksen tai tahdon puuttumiseen.

Toiseksi raiskausrikoksen tunnusmerkistön määrittämistä suostumusperustaisen tunnusmerkistömallia nimenomaisemmin ilmentäväksi puoltaa raiskausrikosta koskevan sääntelyn suojelukohde, seksuaalinen itsemääräämisoikeus. Olisi nähdäkseni käytännölle vierasta ja epäluontevaa ajatella, että yksilön seksuaalista itsemääräämisoikeutta voisi loukata lähinnä tilanteissa, joissa toinen pakotetaan sukupuoliyhteyteen käyttämällä väkivaltaa tai sen uhkaa. Selvää nähdäkseni

on, että vastoin tahtoa toteutettu sukupuoliyhteys loukkaa seksuaalista itsemääräämisoikeutta. Voimassa oleva raiskausrikosta koskeva sääntely saattaa näin jättää rangaistavan käyttäytymisen ulkopuolelle tilanteita, joissa on kysymys seksuaalista itsemääräämisoikeutta loukkaavasta teosta, etenkin sellaisia, joissa on kysymys asianomistajan niin sanotusta jäätymisestä (ks. myös HE, s. 36). Tämänkaltaisissa tilanteissa tulisi EIT:n ratkaisukäytännön perusteella kiinnittää huomiota suostumuksen puuttumiseen sekä sitä koskevaan kontekstisensitiiviseen arviointiin. Myös eduskunnan lakivaliokunnan käytännössä on kiinnitetty huomiota siihen, että nykyisessä raiskausrikosta koskevassa sääntelyssä on katvealueita, jolloin raiskausrikosta koskevaa sääntelyä ei välttämättä voida soveltaa, vaikka kysymys olisi uhrin suostumuksetta tehdystä teosta (LaVM 24/2018 vp, s. 22–23).

Kolmanneksi raiskausrikoksen suostumusperustaista tunnusmerkistömallia voidaan perustella sillä, että raiskausrikos ymmärretään nykyisin ennen muuta seksuaalisen itsemääräämisoikeuden ja perus- ja ihmisoikeuksien loukkauksena, mitä edellä tarkastellut kansainväliset velvoitteet myös ilmentävät (ks. myös kansainvälisen rikostuomioistuimen (ICC) perussäännön (SopS 56/2002) 7 artikla, jossa raiskaus aseellisen konfliktin yhteydessä määritellään rikokseksi ihmisyyttä vastaan). Tältä osin on myös huomattava, että eduskunnan perustuslakivaliokunta on nimenomaisesti todennut, että suostumuksen puuttumiseen perustuva raiskausrikosta koskevan sääntelyn kirjoittamistapa korostaisi raiskauksen luonnetta seksuaalisen itsemääräämisoikeuden ja ihmisoikeuksien loukkauksena. Valiokunta on tämän johdosta katsonut, että valmisteltaessa jatkossa rikoslain 20 luvun uudistuksia on syytä arvioida mahdollisuudet kehittää raiskauksen tunnusmerkistöä tähän suuntaan (PeVL 6/2014 vp, s. 5/II).

Neljänneksi voidaan todeta, että eduskunnan lakivaliokunta on törkeää lapsenraiskausta koskevaa ehdotusta (HE 212/2018 vp) käsitellessään tarkastellut laajasti seksuaalirikoksia koskevan sääntelyn uudistamistarpeita. Tässä yhteydessä valiokunta kiinnitti nimenomaisesti huomiota siihen, että suostumuksen asemaa raiskausrikosta koskevassa sääntelyssä on syytä vahvistaa. Tämä tulee valiokunnan mukaan tehdä osana rikoslain 20 luvun kokonaisuudistusta (LaVM 24/2018 vp, s. 23). Eduskunta hyväksyi lakivaliokunnan ehdotuksesta asiaa koskevan lausuman (LaVM 24/2018 vp, s. 38 ja EV 305/2018 vp, s. 1). Aiemmassa käytännössään eduskunnan lakivaliokunta on myös yleisellä tasolla korostanut raiskausrikoksen moitittavuutta kaikissa muodoissaan (LaVM 4/2014 vp, s. 6/I).

Edellä todetun perusteella esityksen tavoitetta siirtymisestä suostumusperustaiseen tunnusmerkistömalliin raiskausrikoksen suhteen voidaan pitää perusteltuna ja hyväksyttävänä. Raiskausrikosta koskeva sääntely tulee muotoilla tavalla, joka suojaa nykyistä paremmin seksuaalista itsemääräämisoikeutta. Tämä voidaan nähdäkseni toteuttaa muuttamalla raiskausrikosta koskevaa sääntelyä tavalla, joka pyrkii nykyistä paremmin ottamaan huomioon toisen suostumuksetta tai vastoin toisen ilmaistua tai havaittavissa olevaa tahtoa tehdyt seksuaalista itsemääräämisoikeutta loukkaavat teot. Edellä todettu koskee myös 1. lakiehdotuksen 20 luvun 3 §:ssä tarkoitettua seksuaalista kajoamista.

Aikuisiin ja lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten eriyttäminen

Esityksessä ehdotetaan lapsiin kohdistuvia seksuaalirikoksia koskevien säännösten eriyttämistä aikuisiin kohdistuvia seksuaalirikoksia koskevasta sääntelystä. Voimassa olevaa rikoslain 20 lukua säädettäessä lähtökohtana on ollut, että lapseen kohdistuvaan seksuaalirikokseen syyllistyvä voi

samalla syyllistyä myös esimerkiksi raiskaukseen tai seksuaaliseen hyväksikäyttöön (HE 6/1997 vp, s. 182/II; ks. myös HE, s. 13 ja LaVM 24/2018 vp, s. 6–7). Esitöissä mainittu lähtökohta on vahvistettu myös oikeuskäytännössä. Esimerkiksi ratkaisussa KKO 2010:52 on katsottu, että lapsen seksuaalista hyväksikäyttöä koskevan säännöksen (rikoslain 20 luvun 6 §) ja seksuaalista hyväksikäyttöä koskevan säännöksen (rikoslain 20 luvun 5 §) suojelukohteet ovat toisistaan siinä määrin eroavat, että lapsen seksuaalista hyväksikäyttöä koskevan säännöksen soveltaminen ei syrjäytä seksuaalista hyväksikäyttöä koskevan säännöksen soveltamista (KKO 2010:52, 9 kohta; ks. myös KKO 2015:50, 19 kohta).

Esityksessä (s. 42–43) todetun mukaisesti säännösten rinnakkainen soveltaminen johtaa tilanteeseen, jossa samoja rikosnimikkeitä sovelletaan käytännössä hyvin erityyppisiin tekoihin. Tämä ei välttämättä anna täysin asianmukaista kuvaa lapseen kohdistuvan teon moitittavuudesta. Esityksessä todetun mukaisesti eduskunnan lakivaliokunta on aiemmassa mietintökäytännössään kiinnittänyt huomiota siihen, että rikosnimikkeen tulee antaa asianmukainen, rikoksen paheksuttavuutta vastaava kuva rikoksesta (LaVM 6/2015 vp, s. 3). Esityksessä ehdotetaan, että sukupuoliyhteys alle 16-vuotiaan lapsen kanssa olisi jatkossa rangaistava 1. lakiehdotuksen 20 luvun 12 §:ssä tarkoitettuna lapsenraiskauksena. Nimike ”lapsenraiskaus” nähdäkseni ilmentää huomattavasti paremmin toteutetun teon moitittavuutta kuin tekijän tuomitseminen törkeästä lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä taikka lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä ja raiskauksesta tai seksuaalisesta hyväksikäytöstä.

Lisäksi on huomattava esityksen perusteluissa (s. 43) ja edellä mainituissa KKO:n ratkaisuissa todetuin tavoin, että lapsiin kohdistuvia seksuaalirikoksia koskevat säännökset suojaavat osin erilaisia suojelukohteita kuin aikuisiin kohdistuvia seksuaalirikoksia koskevat säännökset. Lapsiin kohdistuvia tekoja koskevalla sääntelyllä suojataan keskeisesti lapsen tervettä ja häiriötöntä kehitystä (HE, s. 43; ks. myös HE 6/1997 vp, s. 181/II), minkä lisäksi säännöksillä suojataan lapsen itsemääräämisoikeutta ja ruumiillista koskemattomuutta. Aikuisiin kohdistuvat säännökset sen sijaan suojaavat keskeisesti seksuaalista itsemääräämisoikeutta, joskin säännösten suojelukohteeksi voidaan määritellä myös ruumiillinen koskemattomuus ja terveys (HE 212/2018 vp, s. 5 ja LaVM 24/2018 vp, s. 6). Säännösten suojelukohteet ovat näin toisistaan osin poikkeavat, mikä vahvasti perustelee sääntelyn eriyttämistä esityksessä ehdotetulla tavalla.

Lisäksi voidaan kiinnittää huomiota siihen, että lapsiin kohdistuvista seksuaalirikoksista säätäminen omissa säännöksissään, joita ei sovelleta samanaikaisesti yleisten seksuaalirikoksia koskevien säännösten kanssa, on asianmukaisesti omiaan korostamaan lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten erityistä moitittavuutta. Lasten tulee olla rikosoikeudellisessa järjestelmässä erityisen suojan kohteena. Lapsiin kohdistetut rikosoikeudelliset teot ilmentävät myös erityistä moitittavuutta, koska lapsiuhri on usein erityisen haavoittuvassa asemassa. Nähdäkseni lapsiin kohdistuvia seksuaalirikoksia koskevan sääntelyn eriyttämisellä ja säännösten asianmukaisella tekojen moitittavuutta ilmentävällä nimeämisellä voidaan myös aiempaa paremmin ilmentää lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten erityistä moitittavuutta.

Vaikka lapsiin kohdistuvia tekoja ja aikuisiin kohdistuvia tekoja koskevien säännösten eriyttäminen on lainsäädäntöä selkeyttävä ja muutenkin perusteltu ratkaisu, muutosta toteutettaessa olisi kuitenkin syytä kiinnittää huomiota siihen, voidaanko aikuisiin kohdistuvia tekoja koskevia säännöksiä kuitenkin joissain tilanteissa soveltaa lapseen kohdistuvaan tekoon. Tällainen tilanne voisi ajankohtaistua, jos vastaajan tahallisuutta suhteessa teon kohteen ikään ei saada näytettyä, minkä vuoksi esimerkiksi ehdotettua lapsenraiskausta koskevaa säännöstä (ehdotettu rikoslain

20 luvun 12 §) ei sen soveltamisedellytysten osin täyttymättä jäämisen vuoksi voitaisi soveltaa (ks. myös KKO:n lausunto oikeusministeriölle 24.11.2021 luonnoksesta hallituksen esitykseksi eduskunnalle seksuaalirikoslainsäädännön kokonaisuudistuksesta, 2–5 kohta). Lakivaliokunnan esitystä koskevassa mietinnössä voisi selvyyden vuoksi olla syytä mainita, että tämänkaltaisessa tilanteessa lapseen kohdistuvaan tekoon on kuitenkin mahdollista soveltaa aikuisiin kohdistuvaa tekoa koskevaa säännöstä.

Lapsipornografiaa koskevan sääntelyn siirtäminen rikoslain 20 lukuun

Esityksessä ehdotetaan, että lasta seksuaalisesti esittäviä kuvia koskevat rikoslain 17 lukuun tällä hetkellä sisältyvät rangaistussäännökset siirretään rikoslain seksuaalirikoksia koskevaan 20 lukuun. Rikoslain 20 lukuun siirrettäisiin rikoslain 17 luvun 18 §:ssä tarkoitettu sukupuolisiveellisyyttä loukkaavan kuvan levittämistä koskeva säännös lasta koskevin osin, 18 a §:ssä tarkoitettu törkeä sukupuolisiveellisyyttä loukkaavan lasta esittävän kuvan levittämistä koskeva säännös sekä 19 §:ssä tarkoitettu sukupuolisiveellisyyttä loukkaavan lasta esittävän kuvan hallussapitoa koskeva säännös.

Mainittujen säännösten ensisijaisena tavoitteena on lasten suojaaminen heitä vahingoittavilta seksuaalisilta teoilta (HE, s. 46 ja HE 6/1997 vp, s. 146/II ja 149/I). Sääntely liittyy tältä osin myös Euroopan neuvoston lasten suojelemista seksuaalista riistoa ja seksuaalista hyväksikäyttöä vastaan tehdyn yleissopimuksen (ns. Lanzaroten sopimus, SopS 88/2011) ja EU:ssa annetun lasten seksuaalisen hyväksikäytön ja seksuaalisen riiston sekä lapsipornografian torjumista koskevan direktiivin 2011/93/EU kansalliseen täytäntöönpanoon. Esimerkiksi mainitussa direktiivissä lapsipornografia rinnastetaan lasten seksuaaliseen hyväksikäyttöön sitä hyväksikäytön vakavana muotona pitäen, mikä vahvasti perustelee asiaa koskevan sääntelyn sijoittamista seksuaalirikoksia koskevaan rikoslain 20 lukuun (ks. myös Sakari Melander, EU-rikosoikeus (2015), s. 462–463). Yleisesti näkemystä, jonka mukaan lapsipornografiaa koskevaa sääntelyä voitaisiin sisällyttää yleistä järjestystä vastaan tehtyjä rikoksia koskevaan rikoslain 17 lukuun voidaan pitää vanhentuneena ja lapsipornografiaan liittyvien tekojen tosiasiallista suojelukohdetta vastaamattomana. Esityksessä ehdotettu muutos säännösten sijoittaminen seksuaalirikoksia koskevaan rikoslain 20 lukuun on näin kannatettava.

C. Säännöskohtaista arviointia

Raiskaus

Raiskauksesta säädettäisiin jatkossakin rikoslain 20 luvun 1 §:ssä. 1. lakiehdotuksen 20 luvun 1 §:n 1 momentin mukaan raiskauksesta tuomittaisiin se, joka on sukupuoliyhteydessä sellaisen henkilön kanssa, joka ei osallistu siihen vapaaehtoisesti. Säännöksen 2 momentissa lueteltaisiin ne perusteet, joiden käsilläollessa henkilön osallistumista sukupuoliyhteyteen ei olisi pidettävä vapaaehtoisena. Momentin 1–3 kohdassa luetellaan tilanteita, joiden perusteella sukupuoliyhteyteen osallistumista ei ole pidettävä vapaaehtoisena ja momentti näin keskeisesti määrittää raiskausrikoksen tunnusmerkistön alaa. Ehdotetun säännöksen perusrakenne on nähdäkseni toimiva ja säännös ilmentää seksuaalisen itsemääräämisoikeuden suojaamisen tavoitetta nähdäkseni asianmukaisesti.

Ehdotetun säännöksen 2 momentin 1 kohdan mukaan henkilön osallistumista sukupuoliyhteyteen ei ole pidettävä vapaaehtoisena, jos hän ei ole sanallisesti, käytöksellään tai muulla tavalla ilmaissut osallistuvansa siihen vapaaehtoisesti. Esityksen perustelujen (s. 99) mukaan sanamuodon tarkoitus on kattaa mitkä tahansa tavat, joilla ihminen voi viestiä vapaaehtoisuudestaan osallistua sukupuoliyhteyteen. Kohdan sanamuodon perusteella ei voi muodostaa tyhjentävää käsitystä siitä, millä muulla tavoin kuin sanallisesti tai käytöksellään henkilö voi ilmaista vapaaehtoisen suhtautumisensa sukupuoliyhteyteen osallistumiseen. Esityksen perusteluissa (s. 99) mainituin tavoin ihmisten seksuaalielämä voi kuitenkin olla eri ihmisillä hyvin erilaista ja tapa viestiä osallistumisen vapaaehtoisuudesta voi vaihdella yksilökohtaisesti ja kulloinkin käsillä olevan tilanteen mukaan. Tilanteiden moninaisuuden ja toiminnan intiimiyden vuoksi vapaaehtoisuuden ilmaisemisen tapojen tyhjentävä luetteleminen kohdassa lieneekin mahdotonta. Tärkeää myös nähdäkseni on, että rikosoikeudellisella lainsäädännöllä ei aseteta vapaaehtoisen osallistumisen ilmaisemiselle muodollisia edellytyksiä (ks. myös HE, s. 54), koska rikosoikeudellisella lainsäädännöllä ei tule pyrkiä tekemään yksilöiden välisestä vapaaehtoisesta seksuaalisesta kanssakäymisestä oikeudellisiin muotovaatimuksiin perustuvaa prosessia. Ehdotetun säännöksen 2 momentin 1 kohdan muotoilua voidaan näin nähdäkseni sen sisältämästä tietystä epätäsmällisyydestä huolimatta pitää hyväksyttävänä.

Ehdotetun säännöksen 2 momentin 3 kohdan mukaan henkilön osallistumista sukupuoliyhteyteen ei olisi pidettävä vapaaehtoisena, jos hän ei ole voinut muodostaa tai ilmaista tahtoaan tiedottomuutensa, sairautensa, vammaisuutensa, pelkotilansa, voimakkaan päihtymistilansa, heikentyneen tajunnantilansa, tilanteen äkillisyyden, erityisen valta-aseman vakavan väärinkäytön tai muun näihin rinnastettavan syyn vuoksi. Ehdotettu kohta on varsin tärkeä, koska se kattaa keskeisesti sellaisia seksuaalisen itsemääräämisoikeuden kannalta merkityksellisiä tilanteita, jotka ovat saattaneet jäädä voimassa olevan rikoslain raiskaussäännöksen soveltamisalan ulkopuolelle. Esityksessä todetun mukaisesti on viitteitä siitä, että raiskausrikoksen soveltamiskäytännössä voimassa oleva sääntely ei välttämättä ainakaan laajasti ole kattanut tilanteita, joissa teon kohde ei ole voinut esimerkiksi pelkotilan tai muun vastaavan syyn vuoksi ilmaista tahtoaan (HE, s. 37–38). Nähdäkseni kohdassa luetellut perusteet teon kohteen tahdonilmaisun puuttumiselle ovat lähtökohtaisesti asianmukaisia.

Kohdassa mainittaisiin nimenomaisesti erityisen valta-aseman vakava väärinkäyttäminen raiskauksen tekomuotona. Tekotavan tarkoituksena (HE, s. 55) on selventää sitä, että tilanteessa, jossa valtasuhteen heikommalla osapuolella ei ole enää valinnanmahdollisuutta, tämän osallistumista sukupuoliyhteyteen ei olisi pidettävä vapaaehtoisena. Tekotapa on tärkeä, koska se ilmentää psyykkisen hyväksikäytön moitittavuutta yksilöiden välisessä kanssakäymisessä. On sinänsä huomattava, että valta-aseman väärinkäyttämisenä ilmenevää psyykkistä hyväksikäyttöä voi ilmetä varsin monenlaisissa tilanteissa ja hyväksikäyttäminen voi olla myös eriasteista, joskin valta-asemaa voidaan väärinkäyttää myös hienovaraisin menetelmin, jolloin hyväksikäytön astetta voi olla vaikea arvioida (ihmiskaupan suhteen vastaavankaltaisesta kysymyksestä ks. LaVM 15/2014 vp, s. 3/II). Erilaisten valta-asetelmien moninaisuudesta ja vallankäytön asteen vaihtelevuuden vuoksi on nähdäkseni perusteltua, että valta-aseman väärinkäyttö mainitaan sekä ehdotetussa raiskausta koskevassa rikoslain 20 luvun 1 §:ssä, ehdotetun seksuaalista kajoamista koskevan 3 § :n 2 momentin 3 kohdassa sekä ehdotetun seksuaalista hyväksikäyttöä koskevan luvun 5 §:n 1 momentin 4 kohdassa. Edellä mainituista syistä on nähdäkseni myös perusteltua, että raiskausta ja seksuaalista kajoamista koskevassa säännöksessä tarkoitetulta valta-asemalta edellytetään erityisyyttä ja että tämän erityisen valta-aseman väärinkäytön on oltava vakavaa.

Ehdotettu rikoslain 20 luvun 1 §:n 2 momentin 3 kohta sisältää avoimen tunnusmerkistötekijän, jonka mukaan henkilön osallistumista sukupuoliyhteyteen ei ole pidettävä vapaaehtoisena, jos hän ei ole voinut muodostaa tai ilmaista taitoaan muun kohdassa nimenomaisesti tarkoitettuun syyhyn rinnastettavan syyn vuoksi. Tältä osin on huomattava, että eduskunnan perustuslakivaliokunta on lausuntokäytännössään lähtökohtaisesti pitänyt rikossäännöksiin sisältyviä avoimia tekotapatunnusmerkkejä perustuslain (731/1999) 8 §:ssä tarkoitetun rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen kannalta ongelmallisina (esim. PeVL 6/2014 vp, s. 4/I). Esityksen perustelujen (s. 105) mukaan kohdassa tarkoitettu muu syy voisi olla esimerkiksi säännöksessä mainittuja muita seikkoja lähellä oleva olosuhde, henkilön poikkeuksellinen henkinen tai fyysinen uupumus taikka häneen kohdistunut erityisen voimakas painostus, minkä lisäksi teon kohde voisi olla erityisessä heikkoustilassa ja näin kykenemätön muodostamaan tai ilmaisemaan tahtoaan esimerkiksi suhteessa toteutetun fyysisen tai henkisen väkivallan seurauksena. Lienee todennäköistä, että säännöksen 2 momentin 3 kohdassa ei voida tyhjentävästi luetella kaikkia niitä tilanteita, joiden vuoksi teon kohde on kykenemätön muodostamaan tai ilmaisemaan tahtonsa. Vaikka avoimia tekotapatunnusmerkkejä on lähtökohtaisesti pidettävä rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen kannalta ongelmallisina, tilanteiden moninaisuus ja niihin seksuaalisen itsemääräämisoikeuden suojaamisen tarve nähdäkseni perustelevat sen, että kohta ei ole tyhjentävästi muotoiltu. Olennaista tässä suhteessa myös on, että avoimen tunnusmerkistötekijän soveltamisalaa rajaa se, että kysymyksen tulee olla syystä, jonka perusteella teon kohde on kykenemätön ilmaisemaan tai muodostamaan tahtoaan, ja että syyn on oltava kohdassa nimenomaisesti mainittuihin tekijöihin rinnastettava.

Seksuaalinen ahdistelu

Esityksessä ehdotetaan, että seksuaalista ahdistelua (voimassa oleva rikoslain 20 luvun 5 a §) koskevan säännöksen tunnusmerkistössä tarkoitettuja tekotapoja merkittävästi laajennettaisiin. Esityksen sisältämän 1. lakiehdotuksen 20 luvun 6 §:n mukaan rangaistaisiin sitä, joka 1) koskettelemalla tai 2) koskettelun voimakkuutensa tai toistuvuutensa vuoksi vakavuudeltaan rinnastettavalla tavalla sanallisesti, lähettämällä tai esittämällä viestin tai kuvan, ottamalla kuvan tai itseään paljastamalla, taikka muulla vastaavalla tavalla tekee toiselle seksuaalisen teon, joka on omiaan loukkaamaan tämän seksuaalista itsemääräämisoikeutta.

Seksuaalinen ahdistelu säädettiin rangaistavaksi vuonna 2014 (509/2014). Asiaa koskevassa hallituksen esityksessä ehdotettiin säännöstä, jonka mukaan rangaistavaa olisi ollut koskettelemalla tai muulla siihen rinnastettavalla tavalla tehty seksuaalinen teko. Säännöstä pidettiin suojelukohteiltaan hyväksyttävänä ja eduskunnan perustuslakivaliokunta katsoi, että ottaen perustuslain 7, 10 ja 22 §:n säännökset huomioon ottaen on perusteltua, että yksilöä suojataan säännöksessä tarkoitettua seksuaalista itsemääräämisoikeutta loukkaavaa toimintaa vastaan myös rikosoikeudellisin keinoin (PeVL 6/2014 vp, s. 3/II). Valiokunta piti kuitenkin ehdotetun säännöksen sisältämää avointa tekotapatunnusmerkkiä (”muulla siihen rinnastettavalla tavalla”) rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen kannalta ongelmallisena ja katsoi, että säännöstä on tältä osin syytä täsmentää (PeVL 6/2014 vp, s. 4/I).

Eduskunnan lakivaliokunta taas katsoi nimenomaisesti, että ehdotetun säännöksen perusteella rangaistavan käyttäytymisen rajat jäivät liian epäselviksi avoimen tekotapatunnusmerkin vuoksi ja siksi, että ehdotetun säännöksen sisältämät tunnusmerkit muodostivat yhdessä epäselvän kokonaisuuden. Valiokunta katsoi säännöstä koskevan esityölausuman (HE 216/2013 vp, s. 61/II)

myös korostavan rangaistavan käyttäytymisen alan epämääräisyyttä, koska esityölausuman mukaan ”[v]iime kädessä yksittäistapauksittain on arvioitava, mikä vallinneissa olosuhteissa ja tekijän ja kohteen välinen suhde huomioon ottaen on hyväksyttävän seksuaalisen käyttäytymisen raja”. Lakivaliokunta päätyi ehdottamaan, että säännös ”tässä vaiheessa” on syytä rajata vain koskettelua sisältäviin tilanteisiin ja laajentaa rangaistavuutta vasta, kun on nähtävissä, millaiselle vakavuusasteelle rangaistavuuden kynnys käytännössä asettuu (LaVM 4/2014 vp, s. 7/II).

Käsiteltävänä olevassa ehdotuksessa seksuaalista ahdistelua koskevan säännöksen soveltamisalaa edellä mainitulla tavalla merkittävästi laajennettaisiin. Ehdotettu säännös olisi perusrakenteeltaan samanlainen kuin voimassa oleva säännös ja ehdotetun säännöksen 2 kohta pitäisi sisällään avoimen tekotapatunnusmerkin, jollaista aiemmin ehdotetun säännöksen suhteen on eduskunnan perustuslakivaliokunnan sekä lakivaliokunnan kannan mukaan pidetty edellä esitetyn mukaisesti rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen kannalta ongelmallisena. Lisäksi on arvioitava, pohjautuuko seksuaalista ahdistelua koskevan säännöksen muuttaminen sellaiseen eduskunnan lakivaliokunnan asiaa koskevassa aiemmassa mietinnössä tarkoittamaan näkemykseen, joka pohjautuu säännöksen soveltamiskäytännössä asettuneeseen ymmärrykseen rangaistavuuden kynnyksen vakavuustasosta.

Ehdotetun säännöksen 2 kohta toteuttaa nähdäkseni HE:ssä 216/2013 vp ehdotettua säännöstä paremmin rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen asettamia vaatimuksia, koska kohdassa tarkoitettujen tekojen on oltava voimakkuutensa ja toistuvuutensa vuoksi vakavuudeltaan koskettelun rinnastettavia. Kohdassa nimenomaisesti mainitut tekotavat (sanallisesti, lähettämällä tai esittämällä viesti tai kuva, ottamalla kuva tai itseään paljastaen toteutettu seksuaalinen teko) nähdäkseni ovat myös sellaisia, joiden suhteen teon moitittavuus kohdassa asetetuin edellytyksin voi olla verrannollinen säännöksen 1 kohdassa tarkoitettuun kosketteluun. Toisaalta ehdotetussa 2 kohdassa tarkoitetut tekotavat saattavat pitää sisällään moitittavuudeltaan varsin eriasteisia tekoja. Esimerkiksi sanallisesti toteutettu seksuaalinen ahdistelu voi pitää sisällään melko vähäisiä seksuaalissävytteisiä ilmaisuja ja ehdotelmia tai olla ahdistelevalta luonteeltaan hyvin läpitunkevaa ja seksuaalista itsemääräämisoikeutta loukkaavaa. Vaikuttaa kuitenkin siltä, että rangaistavuuden edellytyksenä oleva tekotapojen rinnasteisuus kosketteluun rajaa rangaistavan käyttäytymisen alaa hyväksyttävällä tavalla moitittavaan ja seksuaalista itsemääräämisoikeutta loukkaavaan käyttäytymiseen.

Ehdotetun säännöksen 2 momentti sisältäisi edellä mainitun mukaisesti rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen kannalta lähtökohtaisesti ongelmallisen tekotapakohdan. Ehdotetun säännöksen soveltamisalaa tältä osin rajaisivat seksuaalisen teon määritelmä sekä edellytys, jonka mukaan teon on oltava voimakkuudeltaan ja toistuvuudeltaan kosketteluun rinnastettava, samoin kuin säännöksen sisältämä abstraktista vaaraa koskeva edellytys. Esityksen perustelujen (s. 42 ja 117–118) avoin tekotapakohta on tarpeen seksuaalisten tekojen moninaisuuden vuoksi. Esimerkkeinä HE, s. 118) mahdollisista tekotavoista mainitaan riisuutuvien tai alastomien henkilöiden epäasiallinen katseleminen pukeutumis- tai peseytymistiloissa, toisen riisuutumisen seuraaminen salaa ovenraosta taikka toisen hameen tai paidan helman nostaminen tai vetoketjun avaaminen tai muu vastaava seksuaalinen koskettelu vaatteisiin. Myös epäonnistunut suuteluyritys voisi esitöiden mukaan tulla arvioiduksi seksuaalisena ahdisteluna. Vaikka esityksen perusteluissa esitetyt esimerkit pääsääntöisesti ovat asianmukaisia ja vaikka avointa tekotapakohtaa rajattaisiin kohdan sisältämällä teon rinnasteisuutta kosketteluun koskevalla edellytyksellä, ei ole nähdäkseni aivan selvää, onko ehdotettuun 2 kohtaan välttämätöntä sisällyttää avointa tekotapakohtaa. Kohdan soveltamisala määrittyisi aiemmin ehdotettua säännöstä vastaavasti edelleen

pitkälti tapauskohtaisesti, mitä on eduskunnan lakivaliokunnan aiemman mietinnön perusteella pidettävä ongelmallisena. Esityksen perusteluissa (s. 118) lisäksi todetaan, että ”Se, mikä on omiaan loukkaamaan seksuaalista itsemääräämisoikeutta, vaihtelee huomattavasti ainakin sillä perusteella, mitkä ovat teko-olosuhteet ja millainen on tekijän ja teon kohteen välinen suhde.” Tältä osin lienee edelleen ajateltavissa, että rangaistavan käyttäytymisen rajat ovat avoimen tekotapatunnusmerkin suhteen melko epäselvät (ks. myös LaVM 4/2014 vp, s. 7/II).

Edellä todetun mukaisesti eduskunnan lakivaliokunta on seksuaalista ahdistelua koskevan säännöksen suhteen todennut, että säännöksen tarkoittamaa rangaistavan käyttäytymisen alaa on mahdollisesti perusteltua laajentaa vasta, kun on nähtävissä, millaiselle vakavuusasteelle rangaistavuuden kynnys käytännössä asettuu (LaVM 4/2014 vp, s. 7/II). Esityksen perustelujen (s. 40) mukaan sitä valmisteltaessa ei ole ollut käytössä laajaa tutkimusta seksuaalista ahdistelua koskevasta oikeuskäytännöstä. Ei näin nähdäkseni ole aivan selvää, onko seksuaalista ahdistelua koskevan säännöksen soveltamisalan laajentaminen tässä vaiheessa perusteltua. Vähintään kattavan selvityksen puuttuessa olisi syytä arvioida, onko säännökseen tarpeen sisällyttää rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen kannalta ongelmallista avointa tekotapakohtaa.

Sukupuoliyhteyden määritelmä

Esityksessä ehdotetaan rikoslain 20 luvun sukupuoliyhteyden määritelmää (voimassa oleva luvun 10 §:n 1 momentti, ehdotettu luvun 23 §:n 1 momentti) muutettavaksi siten, että se toisen sukuelimen tai peräaukon koskettelun sukuelimellä tai suulla. Ehdotetun laajennuksen taustalla on seksuaalirikoksia koskevassa oikeuskäytännössä ilmennyt epäselvyys sen suhteen, voiko sukuelimeen kohdistunut suulla tehty teko, johon ei kuulu tunkeutumista tai omaan kehoon ottamista tai jossa tällaisen seikan täyttyminen jää epäselväksi, täyttää rikoslain 20 luvussa tarkoitetun sukupuoliyhteyden määritelmän. Esityksessä (s. 44) tätä on pidetty ongelmallisena rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen, seksuaalisen itsemääräämisoikeuden suojaamisen ja sukupuolten yhdenvertaisen kohtelun kannalta.

Eduskunnan lakivaliokunta on aiemmassa käytännössään painottanut, että rikoslain sisältämien määritelmäsäännösten on oltava erityisen täsmällisiä, koska ne antavat sisältöä monille muille säännöksille (LaVM 4/2014 vp, s. 8/I). Voidaan näin katsoa, että rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen edellyttämä rikosoikeudellisen sääntelyn täsmällisyys on määritelmäsäännösten suhteen erityisen korostunutta. Samalla olisi kuitenkin nähdäkseni kiinnitettävä huomiota myös siihen, että rikoslain määritelmäsäännökset eivät liiaksi loitontaisi rikoslaissa käytettyä käsitettä sen yleiskielisestä merkityssisällöstä (ks. myös HE, s. 44). Eduskunnan lakivaliokunta on jo aiemmin todennut, että rikoslain sisältämä sukupuoliyhteyden määritelmä laajentaa käsitteen käyttöalaa rikoslaissa selvästi verrattuna sen arkikieliseen merkitykseen (LaVM 4/2014 vp, s. 8/I). Selvää nähdäkseni on, että ehdotettu laajennus entisestään loitontaa rikoslain sisältämää sukupuoliyhteyden määritelmää ainakin ilmaisun perinteisestä merkityssisällöstä. Tällaista kehitystä ei voida pitää erityisen toivottavana rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen näkökulmasta. Edellä esitetystä huolimatta sukupuoliyhteyden määritelmän laajentamista koskeva esitys on nähdäkseni perusteltu, ottaen huomioon, miten vastaavia tekoja on esityksen perustelujen (s. 18–19) mukaan hovioikeuskäytännössä arvioitu.

Lisäksi voidaan todeta, että rikoslain 20 luvun määritelmäsäännöksessä määritellään vain sukupuoliyhteys ja seksuaalinen teko. Luvussa käytetään edellä mainittujen käsitteiden lisäksi muita

luvun säännösten soveltamisalaa määrittäviä käsitteitä, jotka usein ovat tietyillä määreillä täsmennettyjä määritelmäsäännöksessä tarkoitettuja käsitteitä (ks. myös HE, s. 118). Esimerkiksi paritusta ja seksikaupan kohteena olevan henkilön hyväksikäyttöä koskevassa säännöksessä käytetään ilmaisua ”sukupuoliyhteyteen rinnastettava seksuaalinen teko”. Käsitettä ei rikoslain 20 luvussa määritellä, mutta esitöiden mukaan sillä tarkoitetaan ”[a]inakin toisen sukuelimen intensiivistä koskettelua” (HE 6/1997 vp, s. 186/II). Seksuaalista hyväksikäyttöä koskevassa voimassa olevassa ja ehdotetussa säännöksessä käytetään käsitettä ”seksuaalista itsemääräämisoikeutta olennaisesti loukkaava seksuaalinen teko”. Seksuaalista ahdistelua koskevassa voimassa olevassa ja ehdotetussa säännöksessä seksuaalisen teon määritelmä taas on kytketty abstraktista vaaraa koskevaan edellytykseen. Säännösten soveltamisalaa rajaavien ilmaisujen moninaisuus ei välttämättä ole omiaan selkiyttämään seksuaalirikoksia koskevan rikoslain luvun kokonaisuutta, minkä vuoksi näiden ilmaisujen perusteellisempi tarkastelu rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen asettamien vaatimusten näkökulmasta olisi saattanut olla nyt toteutetussa rikoslain 20 luvun kokonaisuudistuksessa perusteltua.

Rangaistusasteikot

Esityksessä ehdotetaan seksuaalirikoksia koskevan sääntelyn ankaroittamista. Kysymys on osin siitä, että ehdotetut rangaistusasteikot olisivat aiempaa ankarampia, ja osin siitä, että tiettyjen säännösten tunnusmerkistöihin ehdotettujen muutosten vuoksi niiden soveltamisalat laajentuisivat rikosoikeudellisen arvioinnin ankaroitumista ilmentävällä tavalla. Keskeisimpiä nimenomaan rangaistusten ankaroittamista koskevia ehdotuksia ovat seksuaalista kajoamista koskevan säännöksen rangaistusasteikko, vankeutta 4 kuukautta – 4 vuotta, joka olisi ankarampi kuin seksuaalista kajoamista koskevalla säännöksellä korvattavan seksuaaliseen tekoon pakottamista koskevan säännöksen rangaistusasteikko, sakkoa tai vankeutta enintään 3 vuotta. Tältä osin kysymys on merkittävästä rangaistusasteikon ankaroittamisesta.

Lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten rangaistukset ankaroituisivat tuntuvasti. Nykyisin törkeänä lapsen seksuaalisena hyväksikäyttönä arvioitavat teot olisivat jatkossa rangaistavia lapsenraiskauksena, jonka vähimmäisrangaistus olisi kaksi vuotta vankeutta. Muut kuin sukupuoliyhteyden käsittävät seksuaaliset teot olisivat törkeissä tapauksissa rangaistavia törkeänä seksuaalisena kajoamisena lapseen, jonka vähimmäisrangaistus olisi kaksi vuotta vankeutta. Nykyisin mainittujen tekojen vähimmäisrangaistus on yksi vuosi vankeutta. Muutokset merkitsisivät, että mainituista teoista voitaisiin tuomita ehdollista vankeutta vain hyvin poikkeuksellisesti (ks. myös HE, s. 61). Tältä osin kysymys on hyvin merkittävästä rangaistusasteikon ankaroittamisesta, joka kohdistuu asteikon vähimmäisrangaistukseen, millä on rangaistuskäytäntöä enemmän ankaroittavaa vaikutusta kuin enimmäisrangaistuksen korottamisella.

Eduskunnan perustuslakivaliokunnan vakiintuneessa käytännössä on katsottu, että rangaistusseuraamuksen ankaruuden tulee olla oikeassa suhteessa teon moitittavuuteen ja rangaistusjärjestelmän kokonaisuudessaan tulee täyttää oikeasuhtaisuuden vaatimukset (esim. PeVL 16/2013 vp, s. 2/I, PeVL 6/2014 vp, s. 2/I, PeVL 56/2014 vp, s. 3/II, PeVL 9/2016 vp, s. 6 ja PeVL 56/2018 vp, s. 2). Perustuslakivaliokunnan käytännössä lainsäätäjän harkintamarginaalin on rangaistusseuraamuksen oikeasuhtaisuuden suhteen katsottu olevan melko väljä. Perustuslakivaliokunta on esimerkiksi pitänyt selvänä, että perustuslaki ei aseta tiukkoja rajoja sakkorangaistusten korottamiselle, kunhan muutokset kytketään hyväksyttäviin perusteisiin (PeVL 9/2016 vp, s. 6). Valiokunta on käytännössään esimerkiksi todennut, että päiväsakkojen rahamäärän

kaksinkertaistaminen olisi sinänsä mahtunut lainsäätäjän oikeasuhtaisuutta koskevan harkintamarginaalin piiriin (PeVL 9/2016 vp, s. 6), mutta muutokselle ei ollut esitettävissä hyväksyttäviä perusteita (PeVL 9/2016 vp, s. 6). Lisäksi on huomattava, että perustuslakivaliokunta on katsonut suhteellisuusvaatimuksen edellyttävän sen arviointia, onko kriminalisointi välttämätön sen taustalla olevan oikeushyvän suojaamiseksi (PeVL 23/1997 vp, s. 2/II). Tämä muun ohessa tarkoittaa, että ehdotettujen sääntelyä ankaroittavien muutosten on oltava välttämättömiä säännöksen suojelutarkoituksen toteuttamiseksi.

Eduskunnan lakivaliokunta on käytännössään todennut, että rikosoikeuden yleisten oppien ja vakiintuneen lainsäädäntökäytännön mukaisesti rikosten rangaistusasteikot on määritettävä tekojen haitallisuuden ja paheksuttavuuden eli niiden rangaistusarvon mukaan (esim. LaVM 3/1998 vp, s. 25/I). Valiokunta on todennut tämän olevan seurausta perusoikeuksien rajoitusedellytyksiin sisältyvästä suhteellisuusvaatimuksesta (LaVM 38/2014 vp, s. 3/II).

Eduskunnan perustuslakivaliokunnan käytännössä ei tietääkseni ole nimenomaisesti katsottu, että tietyn rikossäännöksen sisältämän rangaistusasteikon muuttamista koskeva ehdotus olisi ollut suhteellisuusvaatimuksen vastainen. Toisaalta on huomattava, että sääntelyn oikeasuhtaisuutta on arvioitu kokonaisuutena suhteessa ehdotettuun rangaistusasteikon muuttamiseen, säännöksen syyksiluettavuutta koskevan vaatimuksen laajentamiseen sekä rangaistusasteikon muuttamisesta aiheutuviin seurannaisvaikutuksiin. Arvioidessaan rikoslain 20 luvun 8 §:sssä tarkoitetun seksikaupan kohteena olevan henkilön hyväksikäyttöä koskevaa ehdotettua muutosta, jossa rangaistavan käyttäytymisen laajentamista koskemaan myös tuottamuksellisesta tekoa ja jossa säännöksen enimmäisrangaistus olisi korotettu kuudesta kuukaudesta yhteen vuoteen vankeutta, perustuslakivaliokunta katsoi, että enimmäisrangaistuksen nostaminen kuudesta kuukaudesta yhteen vuoteen on huomattava rangaistusarvon nostamista ja sääntelyn ankaroittamista koskeva toimenpide (PeVL 56/2014 vp, s. 3/II). Valiokunta katsoi korottamisen kuitenkin kuuluvan suhteellisuusvaatimuksen salliman valtiosääntöoikeudellisen harkintamarginaalin piiriin, joskin se huomautti, että käsitykset ehdotetun sääntelyn tehokkuudesta ja vaikutuksista samoin kuin sen preventiivisestä tehosta saattavat merkittävästi vaihdella (PeVL 56/2014 vp, s. 3/II). Koska ehdotus olisi käytännössä merkittävästi laajentanut rangaistavan käyttäytymisen alaa ja koska ehdotetulla enimmäisrangaistuksen korottamisella olisi ollut merkittäviä rikosprosessuaalisia ja muita seurannaisvaikutuksia, valiokunnan mukaan ehdotettu sääntely olisi toteuttanut suhteellisuusvaatimusta paremmin, jos rangaistavuuden ala olisi sidottu törkeään huolimattomuuteen ja jos ehdotettua enimmäisrangaistuksen muutosta ei olisi tehty (PeVL 56/2014 vp, s. 3–4). Eduskunnan lakivaliokunta päätyi olemaan nostamatta säännöksen enimmäisrangaistusta, mutta ei rajannut rangaistavan käyttäytymisen alaa vain törkeään huolimattomuuteen, koska ehdotettu rangaistavan käyttäytymisen alan laajentaminen koskemaan myös tuottamuksellisia tekoja yhdistettynä enimmäisrangaistuksen korottamiseen olisi merkinnyt kokonaisuutena arvioiden suhteellisuusvaatimuksen kannalta arvioituna varsin pitkälle menevää sääntelyn ankaroittamista (LaVM 38/2014 vp, s. 3–4).

Eduskunnan lakivaliokunnan mietinnössä 24/2018 vp koskien HE:tä 212/2018 vp arviointiin myös KAA:ssa 3/2015 vp ja LA:ssa 21/2015 vp ehdotettua lapsiin kohdistuvien törkeiden hyväksikäyttörikosten rangaistusasteikon vähimmäisrangaistuksen korottamista yhdestä vuodesta kahteen vuoteen vankeutta. Nyt käsiteltävänä olevassa ehdotuksessa on osin kysymys samansuuntaisesta rangaistusasteikkojen ankaroittamista koskevasta ehdotuksesta, mutta käsiteltävänä oleva esitys poikkeaa edellä mainituista siinä, että nyt käytössä on asiaa koskeva vaikutusarviointi sekä

esityksen suhdetta perustuslakiin ja säätämisjärjestystä koskevat perustelut (ks. LaVM 24/2018 vp, s. 18–21).

Esityksen perusteluissa (s. 30–31) on tehty selkoa lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten rangaistuskäytännöstä tilastojen ja asiaa koskevan tuoreen tutkimuksen (Tiina Malin, Lapsiin kohdistuneiden seksuaalirikosten rangaistuskäytäntö. Helsingin yliopisto, Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti, Katsauksia 44/2020) pohjalta. Rikoslain 20 luvun sääntelyn ja rangaistusasteikkojen uudistamiseksi on nyt ollut vuotta 2018 enemmän tutkittua tietoa rikoslain 20 lukuun toteutettujen aiempien sääntelyä ankaroittaneiden muutosten vaikutuksista, joskin esityksessä (s. 31) todetun mukaisesti rangaistuskäytännöstä tehtävät päätelmät ovat soveltamiskäytännön tietyn epäyhtenäisyyden vuoksi väistämättä rajallisia. Selvää kuitenkin on, että tilanne on tässä suhteessa toinen kuin vastaavansuuntaisia ankaroittamisehdotuksia LaVM:ssä 24/2018 vp arvioitaessa. Lisäksi on huomattava, että nyt käsiteltävänä olevassa ehdotuksessa toteutetaan eduskunnan lakivaliokunnan mietinnön 24/2018 vp perusteella hyväksymää lausumaa, jonka mukaisesti rikoslain 20 luvun uudistamisessa on edelleen kiristettävä lapsiin kohdistuvien hyväksikäyttö- ja raiskausrikosten rangaistuksia, erityisesti vähimmäisrangaistuksia (EV 305/2018 vp, s. 1 ja LaVM 24/2018 vp, s. 37).

Esityksessä ehdotetaan rangaistusasteikkoja selvästi ankaroittavia muutoksia, minkä lisäksi seksuaalirikoksia koskevan sääntelyn aineelliseen alaan tehdään sääntelyä selvästi ankaroittavia muutoksia. Keskeisimpänä rangaistusasteikkoihin kohdistuvana muutoksena voidaan pitää lapsiin kohdistuvien tiettyjen tekojen rangaistusasteikon minimin korottamista yhdestä vuodesta kahteen vuoteen vankeutta. Edellä esitetyn mukaisesti muutos tarkoittaisi käytännössä, että ehdollinen vankeusrangaistus tulisi näiden tekojen suhteen vain hyvin poikkeuksellisesti kysymykseen. Tässä suhteessa merkityksellinen ja ehdotetun sääntelyn oikeasuhtaisuuteen vaikuttava säännös on 1. lakiehdotuksen 20 luvun 16 §:ssä tarkoitettu lapsen seksuaalista hyväksikäyttöä koskeva säännös, joka mahdollistaa kokonaisarvostelun perusteella moitittavuudeltaan vähäisempien lähtökohtaisesti lapsenraiskauksena tai seksuaalisen kajoamisena lapseen arvioitavien tekojen lievemmän rikosoikeudellisen arvioinnin. Kokonaisuutena arvioiden ehdotetut rangaistusasteikkomuutokset ovat nähdäkseni kuitenkin eduskunnan hyväksymän lausuman mukaisia ja sen asettamissa puitteissa sääntelyä perustellusti ankaroittavia, minkä vuoksi rangaistusasteikkomuutoksia voidaan nähdäkseni pitää oikeasuhtaisina, siitäkin huolimatta, että samaan aikaan ehdotetaan myös sääntelyn aineellista soveltamisalaa laajentavia ja rikosoikeudellista arviointia ankaroittavia muutoksia. Ehdotettujen rangaistusasteikkoja koskevien muutosten arvioinnissa etenkin lapsiin kohdistuvien tekojen suhteen on nähdäkseni myös otettava huomioon lapsiin kohdistuvia seksuaalirikoksia koskevan sääntelyn erityisen painava suojeluintressi, johon nähden ehdotettuja muutoksia voidaan pitää oikeasuhtaisina.

Lisäksi voidaan huomauttaa, että ehdotetun rikoslain 20 luvun 7 §:ssä tarkoitetun seksuaalisen kuvan laitonta levittämistä koskevan säännöksen rangaistusasteikko, sakkoa tai vankeutta enintään kaksi vuotta, on varsinkin säännöksessä rangaistavaksi säädettyyn tekoon ja sen moitittavuudeltaan oletettavasti eriasteisiin ilmenemismuotoihin suhteutettuna melko ankaralta vaikuttava.

Muita huomioita

Esityksessä ehdotetaan, että lapsipornografiaan liittyvää tällä hetkellä rikoslain 17 lukuun sisältyvää sääntelyä siirrettäisiin rikoslain 20 lukuun. Edellä esitetyn mukaisesti ehdotettu muutos on nähdäkseni perusteltu. Samalla ehdotetaan, että säännösten sisältämä ilmaisu ”sukupuolisiveellisyyttä loukkaava” korvattaisiin ilmaisulla ”seksuaalinen”. Muutos korostaisi säännösten suojelutarkoitusta sekä merkitsisi yleiskielisemmän ja selkeämmän ilmaisun käyttämistä. Muutos on tältä osin nähdäkseni varsin perusteltu ja esityksessä tältä osin esitetyt perustelut (esim. HE, s. 132) hyväksyttäviä. Muutosta voidaan perustella myös rikoslain 20 luvussa tarkoitettujen säännösten terminologisella yhdenmukaisuudella ja rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen asettamilla vaatimuksilla.

Esityksessä ehdotetaan, että seksuaalipalvelujen ostamista nuorelta koskevan säännöksen (voimassa oleva rikoslain 20 luvun 8 a §) nimike muutettaisiin nimikkeeksi ”korvauksen tarjoaminen nuoreen kohdistuvasta seksuaalisesta teosta” (ehdotettu rikoslain 20 luvun 9 §). Muutosta perustellaan sillä, että se viittaisi asianmukaisemmin ja selkeämmin rangaistavaan tekoon. Säännöksen nimikkeen muuttamista voidaan nähdäkseni pitää erittäin perusteltuna, koska seksuaalipalvelu-ilmaisun käyttämistä rikoslain säännöksen nimikkeessä seksuaalirikoksia koskevassa luvussa ei voida pitää perusteltuna ilmaisun laajuuden vuoksi ja siksi, että se saattaa ilmentää ainakin jossain määrin hyväksyvää suhtautumista seksin ostamiseen. Esityksessä ehdotettu nimike ”korvauksen tarjoaminen nuoreen kohdistuvasta seksuaalisesta teosta” on rikosnimikkeenä kuitenkin kankea eikä sellaisena erityisen toimiva. Ehdotettu nimike ei myöskään nähdäkseni asianmukaisesti ilmennä säännöksessä rangaistavaksi säädetyn teon moitittavuutta vaan on ilmaisuna pikemmin teknisluonteinen. Rikosnimikkeen selkiyttämistä ja yksinkertaistamista olisi nähdäkseni vielä syytä arvioida. Mahdollinen säännöksen rikosnimike voisi olla esimerkiksi nimike ”seksikauppaan liittyvä nuoren hyväksikäyttö” tai ”nuoren saattaminen seksikaupan kohteeksi”, vaikka säännöksessä ei välttämättä varsinaisesti tai ainakaan kaikissa soveltamistilanteissa ole kysymys samalla tavalla seksikauppaan liittyvästä teosta kuin seksikaupan kohteena olevan henkilön hyväksikäyttöä koskevassa rikoslain 20 luvun 8 §:ssä.

Esityksessä ehdotetaan rikoslain 20 luvun 7 §:ään sisällytettäväksi seksuaalisen kuvan luvatonta levittämistä koskeva säännös. Ehdotetussa säännöksessä tarkoitettuja tekoa arvioidaan voimassa olevan lainsäädännön mukaan lähinnä kunnianloukkauksena tai yksityiselämää loukkaavana tiedon levittämisenä (HE, s. 57) tai pikemmin mainittujen tekojen törkeänä tekomuotona. Ehdotetun säännöksen rangaistusasteikko olisi sama kuin edellä mainittujen säännösten törkeissä tekomuodoissa. Tässä suhteessa on huomattava, että kysymys kunnianloukkauksen ja yksityiselämää loukkaavan tiedon levittämistä koskevan säännöksen törkeästä tekomuodosta ja sen sisältämästä vankeusuhkasta on ollut eduskunnan lakivaliokunnan arvioitavana HE:n 19/2013 vp eduskuntakäsittelyn yhteydessä ja tuolloin yhtenä perusteena mainittujen säännösten törkeälle tekomuodolle ja sen sisältämälle vankeusuhkalle on pidetty nimenomaan tilannetta, jossa toista henkilöä esittävä alastonkuva toimitetaan yleisön saataville internetin välityksellä ilman kohteen suostumusta (LaVM 11/2013 vp, s. 4/II). Valiokunnan käsityksen mukaan tällainen teko loukkaa perustuslaissa turvattua yksityisyyttä erittäin vakavasti eikä sitä voida perustella sananvapausnäkökohdilla. Valiokunta katsoi, että tämänkaltaiset yksityisyyttä loukkaavat teot perustelevat kunnianloukkauksen ja yksityiselämää loukkaavan tiedon levittämisen törkeän tekomuodon säätämisen ja niiden sisältämän rangaistusasteikon vankeusuhkaisuuden, vaikka EIT:n ratkaisukäytännön mukaan vankeusrangaistus voi tulla kysymykseen ilmaisuvapausrikoksissa vain poikkeuksellisesti (PeVL 16/2013 vp, s. 3 ja LaVM 11/2013 vp, s. 4). Kun esityksessä

ehdotetaan edellä mainitun kaltaisten yksityisyyttä ja seksuaalista itsemääräämisoikeutta loukkaavien aiemmin rikoslain 24 luvussa tarkoitettujen ilmaisuvapausrikosten törkeiden tekomuotojen lähtökohtaisesti kattamien tekojen rangaistavaksi säätämistä rikoslain 20 lukuun sisällytettävällä uudella rangaistussäännöksellä, olisi vastaavasti arvioitava, onko kunnianloukkauksen ja yksityiselämää loukkaavan tiedon levittämistä koskevien säännösten törkeille tekomuodoille enää LaVM:ssä 11/2013 vp (s. 4) esitettyä käytännön tarvetta.

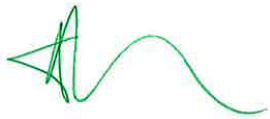
D. Esityksen käsittelyyn yhdistetyt kansalaisaloite ja lakialoitteet

KAA:ssa 2/2019 vp ehdotetaan ennen muuta raiskausrikosta koskevan rikoslain 20 luvun 1 §:n muuttamista niin sanottua suostumusperustaista tunnusmerkistömallia ilmentäväksi. Lisäksi kansalaisaloitteessa ehdotetaan tiettyjä muita raiskausrikosta koskevasta ehdotetusta muutoksesta johtuvia muutoksia rikoslain 20 luvun sisältämään sääntelyyn. Käsiteltävänä olevassa hallituksen esityksessä ehdotetaan rikoslain 20 luvun kokonaisuudistusta, joka asiallisesti kattaa KAA:ssa ehdotetun sääntelyn. Tarvetta arvioida lähemmin KAA:ssa ehdotettua ei näin nähdäkseni ole. Sinänsä voidaan todeta, että kansalaisaloitteessa ehdotettujen muutosten tavoitteet ovat sinänsä kannatettavia.

LA:n 24/2019 vp tarkoituksena on lisätä rikoslain 17 lukuun uusi 17 a §,jossa säädetään raakaa väkivaltaa sisältävien kuvamateriaalien hallussapito levittämisen ohella rangaistavaksi, muuttaa rikoslain 17 luvun 18 §:ää siten, että myös yhden tiedoston levittäminen olisi nykyisen useamman tiedoston levittämisen ohella rikos, korottaa rikoslain 17 luvun 19 §:n rangaistusmaksimi kahteen vuoteen vankeutta ja muuttaa säännöksen nimike lapsen seksuaalista hyväksikäyttöä kuvaavan materiaalin hallussapidoksi ja lisätä rikoslain 17 lukuun uusi 19 a §, jossa säädetään rangaistavaksi lapsen seksuaalista hyväksikäyttöä kuvaavan materiaalin hallussapidon törkeä tekomuoto. Osin LA:ssa tarkoitetut ehdotukset tulevat toteutetuiksi käsiteltävänä olevassa esityksessä ehdotetuilla muutoksilla. Esityksessä esimerkiksi ehdotetaan, että rikoslain 20 luvun 19 §:ksi siirrettävä lasta seksuaalisesti esittävän kuvan levittäminen koskisi jatkossa myös yksittäistä kuvaa tai tallennetta koskevat teot (HE, s. 132). Esityksessä myös lakialoitetta vastaavasti ehdotetaan, että rikoslain 20 luvun 21 §:ään siirrettävän lasta seksuaalisesti esittävän kuvan hallussapitoa koskevan säännöksen rangaistusmaksimi korotettaisiin yhdestä vuodesta kahteen vuoteen vankeutta, minkä lisäksi säännöksen nimike ehdotetaan muutettavaksi. Lakialoitteessa ehdotettua hallussapidon törkeää tekomuotoa koskevaa ehdotusta samoin kuin raakaa väkivaltaa sisältävien kuvamateriaalien hallussapitoa koskevaa ehdotusta ei sen sijaan voi nähdäkseni ilman perusteellista lainvalmistelua pitää perusteltuna, koska eduskunnan perustuslakivaliokunnan käytännössä on korostettu hallussapitokriminalisointien poikkeuksellisuutta (PeVL 23/1997 vp, s. 4/I, PeVL 13/2004 vp, s. 2/II, PeVL 26/2004 vp, s. 4/II ja PeVL 5/2009 vp, s. 3). Käsiteltävänä olevassa esityksessä (s. 78) on lisäksi esitetty asianmukainen arvio siitä, minkä vuoksi lasta seksuaalisesti esittävän kuvan hallussapitoa koskevaa törkeää tekomuotoa ei ehdoteta säädettäväksi.

LA:ssa 96/2020 vp ehdotetaan, että rikoslain 20 luvun 7 §:ssä tarkoitetun törkeän lapsen seksuaalisen hyväksikäytön enimmäisrangaistus korotetaan vuodesta kahteen vuoteen vankeutta. Edellä todetun mukaisesti ehdotetun rikoslain 20 luvun 12 §:ssä tarkoitetun lapsenraiskauksen sekä luvun 15 §:ssä tarkoitetun törkeän seksuaalisen kajoamisen lapseen vähimmäisrangaistus olisi kaksi vuotta vankeutta. Asiallisesti säännökset kattaisivat nykyisessä rikoslain 20 7 §:ssä tarkoitetut teot. Esityksessä ehdotettu sääntely johtaisi näin asiallisesti LA:ssa ehdotettuun muutokseen.

Helsingissä 18.3.2022

Sakari Melander
OTT, VT, rikosoikeuden professori